

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).04)

MODIFICĂRI LA CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ: ASISTENȚA JURIDICĂ OBLIGATORIE ÎN PROCESUL PENAL



Vadim SUHOV,
coordonator al Oficiului
Teritorial Comrat
al CNAJGS, doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

SUMAR

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este o funcție esențială a statului. Pentru a asigura apărarea acestor drepturi, statul a creat un sistem complex de măsuri de supraveghere și control, apărare juridică și protecție procesuală. Dreptul la un proces echitabil, care include dreptul la asistență juridică, este unul dintre drepturile fundamentale ale omului. În Republica Moldova, participarea unui avocat în procedura penală este facultativă, dar există circumstanțe în care asistența juridică devine obligatorie pentru a asigura o participare eficientă la proces. Apărarea obligatorie este considerată necesară în cazurile în care bănuitul, învinuitul sau inculpatul, din cauza circumstanțelor obiective, nu poate participa eficient la proces, ca să-și apere singur drepturile și interesele legale. Legislația Republicii Moldova prevede asistență juridică obligatorie în procesul penal, iar criteriile de acordare a acesteia sunt conforme cu standardele internaționale. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea participării în cauză a apărătorului exclusiv în cazurile prevăzute de lege. În celelalte cazuri, apărarea nu este obligatorie și este asigurată de bănuitul, învinuit sau inculpat, în mod independent sau prin intermediul sistemului de asistență juridică garantată de stat.

Cuvinte-cheie: procesul penal, avocat, asistență juridică, apărare obligatorie, criterii de acordare.

CHANGES TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE: MANDATORY LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

SUMMARY

The protection of fundamental human rights and freedoms is an essential function of the state. To protect these rights, the state has created a complex system of surveillance and control measures, legal defense, and procedural protection. One of the fundamental human rights is the right to a fair trial, which includes the right to legal assistance. In the criminal justice system of the Republic of Moldova, the participation of a lawyer is optional, but there are circumstances in which legal assistance becomes mandatory to ensure efficient participation in the process. Compulsory defense is considered necessary in cases where the suspect, accused, or defendant, due to objective circumstances, cannot participate efficiently in the process and defend their own legal rights and interests. The legislation of the Republic of Moldova provides for compulsory legal assistance in criminal proceedings, and the criteria for its provision are in line with international standards. Investigative bodies and courts are obliged to take measures to ensure the participation of a lawyer in the case exclusively in cases provided by law. In other cases, defense is not mandatory and is provided by the suspect, accused, or defendant, independently or through the system of state-guaranteed legal assistance.

Key-words: criminal process, lawyer, legal assistance, mandatory defense, award criteria.



Introducere

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului constituie o funcție esențială a statului. În scopul apărării drepturilor constituționale ale cetățenilor, statul creează un sistem complex care include atât măsuri de supraveghere și control asupra comportamentului legal al subiecților de drept pentru a depista cazurile de încălcare a dreptului, măsuri de apărare juridică, forme procesuale de protecție a dreptului cât și abilităză diferite autorități de stat și instituții cu atribuții de garantare și apărare a drepturilor și libertăților fundamentale. Realizarea funcției de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale constituie o necesitate obiectivă și o obligație ce reies din semnarea și ratificarea actelor normative internaționale din domeniul dat [2, p.167].

Dreptul la un proces echitabil este unul dintre drepturile fundamentale ale omului, garantate de documente internaționale de bază precum Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Instanțele internaționale, inclusiv cele europene, care consideră că unul dintre elementele inalienabile ale dreptului la un proces echitabil este dreptul la asistența juridică.

După cum se știe, participarea avocatului în procesul penal în Republica Moldova este facultativă și depinde de voința învinutului sau a inculpatului. Cu toate acestea, în condițiile și în cazurile prevăzute de lege, organele judiciare sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea asistenței juridice învinutului sau inculpatului care nu are un apărător ales și, în același timp, nu este în posibilitate să se apere eficient singur [9, p.52]. Conceptul de „participare eficientă” a inculpatului în proces a fost clarificat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza *V. v. the United Kingdom*. Participarea eficientă presupune ca inculpatul să înțeleagă pe deplin caracterul procesului judiciar și ceea ce îl amenință, inclusiv semnificația oricărei pedepse care poate fi aplicată. El trebuie să aibă posibilitatea, *inter alia*, de a-și prezenta propria versiune a evenimentelor, de a indica mărturiile cu care nu este de acord și de a prezenta faptele care trebuie invocate în apărarea sa [13]. Astfel, dacă învinutului sau inculpatului, care nu are un avocat din cauza circumstanțelor obiective în care se află, nu poate participa eficient la proces ca să-și apere drepturile și interesele legale în mod independent, dreptul la asistența juridică încetează să fie facultativ și devine obligatoriu. În caz contrar, procesul nu ar respecta principiul echității stabilit de Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și de Convenția Europeană.

Doctrina juridică modernă consideră că apărarea obligatorie în unele cazuri este o garanție a creării celor mai bune condiții pentru înfăptuirea justiției în astfel de situații [3]. Asistența juridică obligatorie poate fi forțată și acordată chiar dacă inculpatul refuză să o accepte. La această concluzie a ajuns Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârile *Lagerblom v. Sweden* [12] și *Correia de Matos v. Portugal* [11]. În opinia Curții, stabilirea criteriilor și condițiilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii intră în sfera discreției autorităților naționale.

Legislația Republicii Moldova prevede, de asemenea, asistența juridică obligatorie în procesul penal, analiza criteriilor, condițiilor și procedurilor de acordare a acesteia. Acesta este scopul prezentei cercetării. Metodologia cercetării a fost bazată pe metodele logice de analiză, de comparație și generalizare.

Discuții și rezultate obținute

Criteriile de acordare a asistenței juridice obligatorii sunt stabilite de art. 69 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, care a fost redactat într-o nouă versiune prin Legea din 31.07.2023. Modificările au fost publicate și au intrat în vigoare la data de 22.08.2023. Conform alin. (1) al acestui articol, participarea apărătorului în cadrul procesului penal este obligatorie în cazul în care:

- 1) bănuitul, învinutului, inculpatul este minor;
- 2) bănuitul, învinutului, inculpatul este militar în termen;
- 3) bănuitul, învinutului, inculpatul este reținut, ținut în stare de arest, ca măsură preventivă, sau urmează a fi supus expertizei judiciare psihiatrice în condiții de staționar;
- 4) bănuitul, învinutului, inculpatului i se incriminează o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă;
- 5) bănuitul, învinutului, inculpatul întâmpină dificultăți pentru a se apăra el însuși, fiind mut, surd, orb sau având alte dereglări esențiale ale vorbirii, auzului, vederii sau este o persoană cu necesități speciale;
- 6) procesul penal se desfășoară în privința unei persoane iresponsabile căreia i se incriminează săvârșirea unor fapte prejudiciabile sau în privința unei persoane care s-a îmbolnăvit mintal după săvârșirea unor asemenea fapte;
- 7) procesul penal se desfășoară în privința reabilitării unei persoane decedate la momentul examinării cauzei;
- 8) procesul penal se desfășoară în lipsa învinutului, inculpatului care se sustrage de la urmărirea penală sau judecată;

9) este necesară asigurarea apărării bănuțului, învinuțului, inculpatului în procesul de audiere a minorului, în condițiile prevăzute la art. 110¹;

10) instanța de judecată apreciază că, în cazul inculpatului, interesele justiției cer participarea apărătorului în ședința de judecată în primă instanță, în apel sau în recurs ori la judecarea cauzei pe cale extraordinară de atac;

11) participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută expres de prezentul cod [1].

În toate cazurile enumerate, unei persoane aflate sub urmărire penală, într-adevăr, din cauza unor circumstanțe obiective diferite, îi este dificil să își exercite apărarea singură, fără asistență juridică.

Dacă comparăm alin. (1) al art. 69 al Codului de procedură penală în noua redacție cu versiunea anterioară, vom observa că legiuitorul a eliminat din această normă următoarele criterii de acordare a asistenței juridice obligatorii care anterior se regăseau în ea:

- aceasta o cere bănuțului, învinuțului, inculpatul (punctul 1) din versiunea anterioară);

- bănuțului, învinuțului, inculpatul nu posedă sau posedă în măsură insuficientă limba în care se desfășoară procesul penal (punctul 3) din versiunea anterioară);

- interesele bănuților, învinuților, inculpaților sunt contradictorii și cel puțin unul din ei este asistat de apărător (punctul 8) din versiunea anterioară);

- în cauza respectivă participă apărătorul părții vătămate sau al părții civile (punctul 9) din versiunea anterioară).

Această modificare a fost introdusă la inițiativa Ministerului Justiției în scopul evitării abuzurilor de drepturi procedurale de către părți (procurori, avocați etc.), legate de existența, din cauza formulărilor normative generale și insuficient de clare din lege, a multor interpretări și practici diferite de aplicare de către instanțe, organe de urmărire penală și avocați a legislației procesual-penale privind participarea obligatorie a apărătorului [6, p.12]. În același timp, Ministerul Justiției a luat în considerare recomandările Curții de Conturi, care a constatat, în urma auditului conformității asupra utilizării resurselor financiare publice alocate pentru administrarea sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat în anii 2020-2022, că organele de drept, profitând de deficiențele cadrului normativ, au permis utilizarea excesivă a asistenței juridice obligatorii, care este finanțată de stat, pentru anumite categorii de beneficiari [7, p.14-16]. O ilustrare clară a utilizării abuzive a drepturilor procesuale de către organul de urmărire penală este următorul exemplu.

La data de 22.10.2020, la solicitarea organului de urmărire penală al Inspectoratului de Poliție Cea-dâr-Lunga, a fost numit un avocat pentru a oferi asistență juridică obligatorie bănuțului T. N., care, așa cum a indicat ofițerul de urmărire penală, nu poseda limba în care se desfășura procesul penal. În ciuda acestui fapt, toate acțiunile procesuale cu participarea lui T. N. au fost desfășurate fără participarea unui interpret, iar actele procesuale nu i-au fost înmânate în traducere în limba maternă sau în orice altă limbă pe care o cunoaște. Acest lucru, în opinia noastră, indică faptul că informațiile despre faptul că T. N. nu poseda limba procedurii judiciare nu corespundeau realității, iar asistența juridică obligatorie pe acest temei i-a fost acordată în mod nejustificat. În continuare, organul de urmărire penală a constatat contradicții între interesele lui T. N. și ale celui de-al doilea bănuț în cauză, S. D., și, având în vedere că primul deja a fost asistat de apărător, la 27.10.2020 a solicitat acordarea asistenței juridice obligatorii și celui de-al doilea. Deja la 10.11.2020, procesul penal a fost clasat din cauza lipsei elementelor infracțiunii. Iar din ordonanța procurorului de clasare a cauzei, în care sunt citate declarațiile bănuților, rezultă că nu au existat nicio contradicție între interesele lor [14, p. 744].

Sperăm că modificările aduse legii procesual-penale vor contribui la încetarea unei astfel de practici vicioase. Cu toate acestea, pentru a le aplica corect, vom încerca să clarificăm sensul lor prin studiul și analiza documentelor corespunzătoare, deoarece, conform art. 71 alin. (4) din Legea privind actele normative, la interpretarea actului normativ se ține cont de nota informativă care a însoțit proiectul actului normativ respectiv și de alte documente care permit identificarea voinței autorității publice care a adoptat, a aprobat sau a emis actul normativ [5].

Opunându-se excluderii din art. 69 al Codului de procedură penală a criteriului de acordare a asistenței juridice obligatorii, pe care „o cere bănuțului, învinuțului, inculpatul”, Ministerul Afacerilor Interne, Centrul Național Anticorupție, Procuratura Generală și Procuratura Anticorupție au prezentat punctele lor de vedere cu privire la această problemă. În general, obiecțiile se rezumau la faptul că refuzul de a oferi asistență juridică calificată persoanelor care au mijloace financiare pentru a plăti servicii juridice, precum și persoanelor care sunt supuse răspunderii penale pentru comiterea unei infracțiuni ușoare și mai puțin grave, refuzând în același timp să își plătească singuri serviciile unui avocat, și lipsirea organelor de urmărire penală de posibilitatea de a solicita numirea unui avocat, vor duce la bloca-



rea activității acestor organe, deoarece, conform alin. (1) al art. 104 și alin. (1) al art. 282 ale Codului de procedură penală, audierea bănuțului, învinuțului se efectuează numai în prezența unui avocat, ales sau numit, iar înaintarea acuzării învinuțului se va face de către procuror în prezența avocatului. Rejctând aceste obiecții, autorul proiectului a menționat că modificările propuse la art. 69 din CPP constau, în principal, în excluderea practicii de folosire abuzivă a prevederilor ce permit bănuțului, învinuțului sau inculpatului de a solicita de fiecare dată prezența unui apărător garantat de stat, chiar dacă aceștia dispun de mijloace suficiente de a se apăra. În acest sens, prezența apărătorului este obligatorie doar în situațiile strict descrise de proiectul de lege. Dacă persoana solicită prezența unui apărător, acest lucru se poate efectua doar prin contractarea serviciilor unui avocat sau a unui avocat garantat de stat, dacă sunt întrunite condițiile din Legea nr. 198/2007, iar art. 69, conform proiectului, nu îngrădește dreptul persoanei de a i se acorda un apărător pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave, dacă interesele justiției o cer, obligație a statului impusă de art. 6 § 3 lit. c. CEDO. În ceea ce privește participarea obligatorie a avocatului la înaintarea acuzării și la audierea bănuțului sau a învinuțului, aceste cazuri sunt acoperite de p. 11) al alin. (1) al art. 69 al Codului de procedură penală [8, p. 5, 121, 142-143, 168-169, 311-312].

În ceea ce privește excluderea din lege a cerinței de a acorda asistență juridică obligatorie bănuțului, învinuțului, inculpatului care nu posedă limba de procedură penală, autorul proiectului s-a referit la art. 185 alin. (2) al Codului de procedură penală, conform căruia participanții la proces, inclusiv avocatul, nu au dreptul să-și asume obligații de interpret, traducător, chiar dacă posedă limbile și semnele necesare pentru traducere. Acesta a fost și raționamentul excluderii prezentului temei [8, p.121].

La propunerea de a modifica alin. (1) al art. 104 al Codului de procedură penală, stabilind obligativitatea participării avocatului la audierea bănuțului nu numai imediat după reținerea acestuia, ci și din momentul dobândirii de către persoană a acestui statut și prin alte modalități prevăzute la articolul 63 (ordonanța sau încheierea de aplicare a unei măsuri preventive neprivative de libertate, ordonanța de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuț), autorul proiectului a răspuns că prevederile vizate derivă din urgența audierii în cazul reținerii persoanei. Pentru celelalte modalități de atribuire a calității de bănuț prevăzute la art. 63 urgența nu se impune, prin urmare - propunerea nu poate fi acceptată [8, p. 92].

Autorul proiectului de lege a menționat, de asemenea, că participarea avocatului în cadrul procesului penal este obligatorie, în exclusivitate, în cazurile prevăzute la art. 69 din CPP. În cazul în care nu este întrunită o situație prevăzută la art. 69 din CPP, atunci participarea apărătorului la procesul penal nu este obligatorie și, prin urmare, nu există impedimente de ordin procesual pentru desfășurarea procesului penal [8, p. 114-115].

În opinia noastră, stabilirea existenței criteriilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, enumerate în noua redactare a art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală, nu prezintă dificultăți pentru practicienii din domeniul juridic, cu excepția, probabil, a punctului 11) – „participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută expres de prezentul cod”.

Să începem cu faptul că, datorită acestui criteriu, la inițiativa Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (CNAJGS), textul „în procesul penal” din alin. (1) al art. 69 din Codul de procedură penală a fost înlocuit în versiunea inițială a proiectului de lege cu textul „în cadrul procesului penal”, pentru a exclude participarea obligatorie a apărătorului pe întreaga durată a procesului, atunci când, conform codului, participarea sa este obligatorie doar într-o acțiune procesuală separată [8, p. 111].

În acest context, obligativitatea participării apărătorului într-o anumită acțiune procedurală este stabilită de normele Părții speciale a Codului de procedură penală, care reglementează procedura de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală și modul de examinare de către instanțele judecătorești a unor chestiuni procesuale. Acesta este art. 104 din Codul de procedură penală, care reglementează procedura de audiere a bănuțului, învinuțului, inculpatului și stabilește obligativitatea participării în audiere a unui avocat ales sau desemnat, în cazul reținerii sau punerii sub învinuire a persoanei audiate. Articolul 282 din CPP reglementează procedura de înaintare a acuzației și stabilește obligativitatea participării avocatului la această acțiune procesuală. Articolul 305¹ Cod de procedură penală reglementează modul de examinare a demersurilor referitoare la autorizarea finalizării urmăririi penale în lipsa învinuțului și stabilește participarea obligatorie a apărătorului ales sau desemnat în ședința de judecată. Articolul 308 din Codul de procedură penală reglementează procedura de examinare a demersurilor privind aplicarea față de învinuit a arestării preventive, arestării la domiciliu sau prelungirea duratei arestării învinuțului și prevede că participarea avocatului în ședința de judecată este obligatorie. Articol 321 din CPC stabilește regulile

participării inculpatului la judecarea cauzei și prevede obligativitatea participării apărătorului în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului sau prin intermediul videoconferinței. Articolul 322 CPC stabilește regulile de participare a apărătorului în judecarea cauzei și prevede că, dacă participarea apărătorului ales de inculpat este imposibilă pe o durată care depășește cinci zile, instanța amână ședința și propune inculpatului să-și aleagă un alt apărător, iar în caz de refuz al inculpatului de a-și alege alt apărător, instanța decide solicitarea desemnării, de către coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Articolul 412 din Codul de procedură penală reglementează regulile de repartizare a cauzelor parvenite cu apel, de fixare a termenului de judecată a apelului, de prezență a părților și stabilește participarea obligatorie a apărătorului la judecarea apelului, dacă interesele justiției o cer. Articolul 457 al Codului de procedură penală reglementează ordinea procesuală de judecare și soluționare a recursului în anulare și stabilește că, în cazul în care partea în privința căreia a fost declarat recurs în anulare nu are apărător ales, Curtea Supremă de Justiție solicită coordonatorului oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Și alte norme din Partea specială a Codului de procedură penală reglementează procedura pentru desfășurarea anumitor acțiuni procesuale și stabilesc participarea obligatorie a avocatului ales sau desemnat în aceste acțiuni.

În acest context, se dorește sublinierea erorii poziției conducerii Direcției de urmărire penală a Inspectoratului General de Poliție, care consideră că, odată cu introducerea acestei prevederi în Codul de procedură penală, participarea apărătorului devine obligatorie în toate cazurile penale de îndată ce bănuitul a luat cunoștință de actul procesual prin care a fost recunoscut ca atare [10, p. 1].

Baza acestei opinii este o interpretare eronată a p. 1) alin. (2) art. 64 din CPP, care prevede că bănuitul are dreptul să știe de ce este bănuțit și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuțit, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuțelii și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvârșirea cărora este suspectat [1]. Astfel, conducătorii organului de urmărire penală al Inspectoratului General al Poliției consideră că această normă prevede în mod explicit participa-

rea obligatorie a apărătorului în timpul aducerii la cunoștință bănuțelii a actului procesual prin care lui i se recunoaște această calitate. De asemenea, consideră că apărătorul trebuie să participe la acțiunile procesuale ulterioare care implică participarea bănuțelii.

Este evident că acest punct de vedere contrazice atât doctrina națională, cât și poziția autorului proiectului de lege, exprimată, în primul rând, în Nota informativă la proiect [6] și, în al doilea rând, în Sinteza obiecțiilor și propunerilor la proiect [8]. În plus, art. 64 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova face parte din Partea generală a Codului și este dedicat drepturilor și obligațiilor bănuțelii. Nu stabilește și nu poate stabili procedura procesuală pentru efectuarea oricăror acțiuni de urmărire penală și obligativitatea participării avocatului la ele. Această funcție, după cum s-a menționat mai sus, este îndeplinită de normele Părții speciale a Codului de procedură penală. Iar dreptul bănuțelii de a beneficia de asistență juridică de la momentul luării la cunoștință a hotărârii de a recunoaște suspectul prevăzut de art. 64 din Codul de procedură penală este realizat în conformitate cu Legea privind avocatura sau Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în cazul lipsei de mijloace. Acest lucru rezultă din pct. 5) al aceluiași alin. (2) art. 64 din Codul de procedură penală, în care se spune că bănuțul are dreptul, din momentul când i s-a adus la cunoștință actul procedural de recunoaștere în calitate de bănuțit, să aibă asistența unui apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul - să fie asistat în mod gratuit de către un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși [1]. Atragem atenția că în acest caz nu se pune problema obligativității asistenței juridice, ci dimpotrivă - se prevede posibilitatea autoapărării bănuțelii în cazurile în care acest lucru este permis de lege, adică în toate cazurile, cu excepția celor prevăzute la alin. (1) art. 69.

Toate criteriile pentru acordarea asistenței juridice obligatorii enumerate în noua redactare a art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală depind de circumstanțe care pot fi evaluate în mod obiectiv: vârsta și starea de sănătate a persoanei, calificarea infracțiunii săvârșite, indicația directă în Partea specială a Codului de procedură penală despre participarea obligatorie a apărătorului într-o anumită acțiune procesuală etc. Asta nu poate fi spus despre criteriul prevăzut la punctul 10) - „instanța de judecată apreciază că, în cazul inculpatului, interesele justiției cer participarea apărătorului în ședința de judecată în primă instanță, în



apel sau în recurs ori la judecarea cauzei pe cale extraordinară de atac” - stabilirea căruia depinde de evaluarea subiectivă de către persoana care are în procedură dosarul penal, a unui întreg set de factori. Prin urmare, pentru a exclude interpretarea arbitrară, legiuitorul a stabilit în alin. (2) al art. 69 din Codul de procedură penală că instanța de judecată constată, printr-o încheiere motivată, faptul că interesele justiției cer participarea apărătorului, ținând cont, în mod obligatoriu, de următoarele circumstanțe cumulative:

- 1) complexitatea cauzei;
- 2) capacitatea persoanei de a se apăra singură;
- 3) gravitatea faptei de a cărei săvârșire este învinuită persoana și de sancțiunea prevăzută de lege pentru săvârșirea ei [1].

Condițiile de aplicare a criteriilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, indicate în alin. (1) al art. 69 din Codul de procedură penală au fost stabilite de legiuitor în alin. (3) al acestui articol: Participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie din momentul când:

- 1) bănuitul, învinuitului, inculpatului i s-a adus la cunoștință hotărârea organului de urmărire penală cu privire la:

- a) reținerea, aplicarea măsurii preventive sau punerea sub învinuire – în cazurile prevăzute la alin. (1) pct. 1)–6);

- b) trimiterea la expertiza judiciară psihiatrică în condiții de staționar – în cazul prevăzut la alin. (1) pct. 3);

- 2) bănuitul, învinuitul, inculpatul a decedat și a fost depusă o cerere de reabilitare din partea rudelor sau a altor persoane – în cazul prevăzut la alin. (1) pct. 7);

- 3) s-a constatat că învinuitul, inculpatul se susține de la urmărirea penală sau judecată și procesul penal se desfășoară în lipsa acestuia [1].

Conform prevederilor art. 7 lit. c) din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, aplicabilă în acest caz, asistența juridică obligatorie în astfel de cazuri se acordă din momentul apariției dreptului la aceasta până la finalizarea procesului penal. Excepție fac cazurile prevăzute la art. 69 alin. (1) p. 11) din Codul de procedură penală, în care participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută în mod expres de cod. În aceste cazuri, asistența juridică obligatorie se acordă numai pe durata efectuării acțiunii procedurale, la care participarea apărătorului este obligatorie.

Dreptul persoanelor enumerate la alin. (1) al art. 69 din CPP de a beneficia de asistență juridică obligatorie se naște în momentul indicat la alin. (3) al aceleiași norme. Prin urmare, până la îndeplinirea condițiilor stabilite la alin. (3) al art. 69, participarea apărătorului în cadrul procesului

penal pentru aceste persoane nu este obligatorie. Și nu există impedimente de ordin procesual pentru desfășurarea procesului penal, dacă persoana nu a beneficiat de dreptul la asistență juridică de la un avocat ales sau de la un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, în absența resurselor financiare, cu condiția ca informația despre acest drept să fi fost comunicată în mod corespunzător și să fi fost create condiții necesare pentru exercitarea acestui drept. În opinia noastră, aceste realități ar trebui să fie asimilate demult de către reprezentanții organelor de drept, care, temându-se de acuzații de încălcare a dreptului la apărare, manifestă chiar mai mult interes pentru prezența apărătorului decât bănuitul, confundând dreptul facultativ la apărare cu apărarea obligatorie.

Ordinea solicitării și acordării asistenței juridice obligatorii este stabilită de alin. (4) al art. 69 din Codul de procedură penală, în care se spune că, în cazurile prevăzute la alin. (1), dacă persoana nu dispune de un apărător ales, participarea obligatorie a apărătorului la procesul penal este asigurată de coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, în condițiile prezentului cod și ale Legii nr. 198/2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, la solicitarea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată.

În conformitate cu alin. (3) al art. 26 din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în cazurile prevăzute la art. 19 alin. (1) lit. c), oficiului teritorial al CNAJGS i se prezintă solicitarea organului de urmărire penală sau a instanței judecătorești privind numirea apărătorului. Decizia coordonatorului oficiului teritorial privind acordarea asistenței juridice calificate se aduce la cunoștință solicitantului în decursul unei zile lucrătoare din momentul emiterii, iar în formă scrisă i se comunică doar la solicitarea acestuia [4]. Solicitarea de acordare a asistenței juridice obligatorii se înaintează de către funcționarul organului menționat la alin. (4) al art. 69 din Codul de procedură penală, care are în procedură cauza penală, și care intenționează să efectueze o acțiune procesuală, la care participarea apărătorului este obligatorie în temeiul prevederilor art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală. Acest funcționar este responsabil personal de legalitatea și temeiul cererii.

Având în vedere că participarea obligatorie a avocatului în procesul penal este asigurată de coordonatorul CNAJGS în condițiile Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, în baza alin. (1) din art. 24 al acestei legi, el poate refuza acordarea asistenței juridice în cazurile în care solicitarea

este vădit nefondată și dacă în cauză este deja implicat un avocat ales sau numit, cu excepția cazurilor de înlocuire a apărătorului conform art. 70 din CPC. Conform art. 24 alin. (2) din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, refuzul de acordare a asistenței juridice calificate trebuie să fie motivat și poate fi contestat direct în instanța de judecată, în conformitate cu prevederile Codului administrativ, fără respectarea procedurii prealabile. Cu toate acestea, doar persoana căreia i s-a refuzat asistența juridică are dreptul de a contesta decizia de refuzare. Organul care a solicitat asistența nu are acest drept, în conformitate cu art. 189 din Codul administrativ.

Concluzii

Astfel, institutul asistenței juridice obligatorii în procesul penal este creat pentru a asigura echitatea procesului judiciar în acele cazuri în care legiuitorul consideră că bănuțului, învinutului, inculpatului îi este dificil să își apere singur drepturile și interesele din cauza circumstanțelor obiective în care se află. Documentele internaționale nu stabilesc criterii pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, lăsând această chestiune la discreția autorităților naționale. Singura condiție este respectarea cerințelor de echitate a procesului.

Criteriile de acordare a asistenței juridice obligatorii, stabilite de art. 69 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, sunt conforme cu standardele internaționale și asigură pe deplin protecția drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor aduse în fața justiției penale, stabilind, în același timp, un obstacol în calea abuzului de dreptul la asistență juridică din sursele bugetului de stat. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea participării în cauză a apărătorului exclusiv în cazurile prevăzute de art. 69 din Codul de procedură penală. În celelalte cazuri, apărarea nu este obligatorie și este asigurată de bănuț, învinut, inculpat, în mod independent, prin contract cu un avocat sau în ordinea stabilită de Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în absența mijloacelor financiare pentru plata serviciilor juridice. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să asigure condiții pentru aceasta prin furnizarea persoanei a informațiilor necesare și a timpului suficient.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 249-251.
2. Goriuc S. Garanții constituționale ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În: *Materialele conferinței științifico-practice „Teoria și practica administrării publice”*, 20 mai 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 166-169.

3. Jidovu N. *Drept procesual penal*. București: C.H. Beck, 2007. 694 p.
4. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat. Nr. 198 din 26.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 157-160.
5. Legea cu privire la actele normative. Nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17.
6. *Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional)*. https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_la_cpp_definitiva.pdf (vizitat 08.09.2023).
7. *Raportul auditului conformității asupra utilizării resurselor financiare publice alocate pentru administrarea sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat în anii 2020-2022*. https://www.ccrm.md/rma_files/1077/hc-c_8_2023_r_ro_4_.docx (vizitat 08.09.2023).
8. *Sinteza obiecțiilor și propunerilor la proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional)*. https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/sinteza_objecțiilor_si_propunerilor_cpp_definitivata.pdf (vizitat 08.09.2023).
9. Smochină A., Trocin E. Dreptul la apărare, ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție. În: *Studii Juridice Universitare*, 2021, nr. 1, p. 41-54.
10. *Teze privind punerea în aplicare a Legii nr. 245 din 31 iulie 2023 pentru modificarea unor acte normative (Codul de procedură penală și Codul contravențional)*, 25.08.2023. Direcția urmărire penală a IGP. 5 p.
11. *Case of Correia de Matos v. Portugal*. ECHR, 04 April 2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182243> (vizitat 08.09.2023).
12. *Case of Lagerblom v. Sweden*. ECHR, 14 January 2003, final 14 April 2003. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60884> (vizitat 08.09.2023).
13. *Case of V. v. the United Kingdom*. ECHR, 16 December 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58594> (vizitat 08.09.2023).
14. Сухов В. Нормативное регулирование и проблемы обеспечения обязательной юридической помощи в уголовном судопроизводстве. În: *Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Știință, Educație, Cultură”*. Comrat: Universitatea de Stat din Comrat, 2023, p. 739-747.

